

LET'S CHANGE
THE PAGE

WEBINAR #3 report

RAZVOJ OBRAZOVNOG, ZDRAVSTVENOG I PRAVNOG
OKVIRA ZA PODRŠKU TRANS* DECE I MLADIH

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

WEBINAR

Treći webinar u okviru Erasmus+ projekta „Hajde da promenimo tempo! - kako su evropska trans* i rodno različita deca?“ („Let`s change the pace: How are European trans* and gender diverse children doing?“), bavio se pitanjima zdravlja transrodnih i rodno nebinarnih osoba iz raznih aspekata - poput medicinskog, pravnog i ekonomskog. Tokom dva dana trajanja - 21. i 22. juna 2022. godine, webinar je okupio više od 50 učesnica i učesnika iz raznih država Evrope. Webinar su organizovale nevladine organizacije AMPGYL iz Španije i roditeljska grupa pri Društvenom centru IZAĐI iz Srbije. Ostale partnerske organizacije u projektu: AGEDO iz Italije, AMPLOS iz Portugala i DRACHMA iz Malte, kao i glavni nosilac projekta - Evropska mreža roditelja LGBT+ osoba (ENP - European Network of Parents of LGBT+ Persons), davale su svoje predloge i sugestije tokom pripreme webinar, obezbedile su neke od učesnica i učesnika u vidu eksperata i roditelja - aktivista, kao i moderatore webinar.

Ključna tema webinar bilo je sagledavanje značajnih pitanja u vezi sa zdravljem transrodne i rodno nebinarne dece i mladih, odnosno dostupnosti odgovarajuće zdravstvene nege za ovu ugroženu populaciju i prepreka koje im stoje na tom putu. Prilikom pripreme webinar, zdravlje i zdravstvena nega sagledavani su iz šire perspektive, koja, pored medicinske, uključuje pravnu i ekonomsku dimenziju, kao i društvenu sferu i prihvaćenost, ili izostanak iste. Pri tome je rukovođeno integralnom definicijom Svetske zdravstvene organizacije (SZO) iz 1948. godine prema kojoj je zdravlje „stanje potpunog fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti, ili slabosti“¹, ali i dodatno pojašnjenom iz 1986. godine, gde je navedeno da je za dostizanje zdravlja potrebno da „pojedinaac ili grupa moraju da budu u stanju da identifikuju i da ostvare aspiracije, da zadovolje potrebe, i da promene, ili da se nose sa životnom sredinom.“² Glavne determinante zdravlja, prema SZO, obuhvataju

¹ World Health Organization - Constitution <https://www.who.int/about/governance/constitution> preuzeto 4. 1. 2023. u 10h

² Zdravlje se, kako je dalje navedeno, „posmatra kao resurs za svakodnevni život, a ne kao cilj življenja. Zdravlje je pozitivan koncept, koji naglašava društvene i lične resurse, kao i fizičke kapacitete.“ World Health Organization (1986). The 1st International Conference on Health Promotion, Ottawa <https://www.who.int/>

socijalno, ekonomsko i fizičko okruženje, kao i individualne osobine i ponašanja¹.

U skladu s ključnim temama kojima se bavio webinar, gostujući stručnjaci i aktivisti s iskustvom u radu sa transrodnim osobama, i/ili roditelji transrodnog i/ili rodno nebinarnog deteta, bili su:

Jelena S. Vidić, psihološkinja, psihodramska psihoterapeutkinja i aktivistkinja iz Srbije s višegodišnjim iskustvom u pružanju psihološke podrške marginalizovanim grupacijama ljudi, uključujući i transrodne osobe; doktorirala na temu „Identitet i iskustva stigmatizacije transrodnih osoba u Srbiji“;

Saša D. Lazić, pravnik i aktivista iz Srbije, a poreklom iz Rumunije, transrodna osoba s višegodišnjim iskustvom u pružanju pravne podrške;

Alessandra Foglianese, pedijatričarka iz Italije i majka transrodnog deteta;

Anna Maria Fisichella, majka transrodnog deteta iz Italije, koja je predstavila nevladin inkluzivni alat Alias Career, koji omogućuje trans i rodno nebinarnoj deci da upotrebljavaju izabrano ime i ličnu zamenicu u školama koje pohađaju;

Toni Adam, psihijatar s više od trideset godina radnog iskustva, učitelj majndfulnessa i aktivista iz Španije;

Ana Rodriguez iz Španije, pedagoškinja i profesorka u osnovnoj školi u Stokholmu, radila kao koordinatorka u školi Egalia, proučavala teme roda;

Gian Marco Negri iz Italije, pravnik, aktivista za prava LGBTQ+ osoba i gradonačelnik naselja u blizini Milana;

Marta Ramos iz Portugala, moderatorica webinara ispred ENP-a, dugogodišnja aktivistkinja za prava LGBT+ osoba;

Louisa Grech sa Malte (DRACHMA), moderatorica webinara ispred ENP-a, prosvetna radnica, majka transrodnog deteta i dugogodišnja aktivistkinja za prava LGBT+ osoba.

Webinar je otvorila i pozdravnu reč održala tadašnja predsednica ENP-a, Margarida Faria iz Portugala (AMPLOS), sociološkinja, univerzitetska profesorica i dugogodišnja aktivistkinja za prava LGBT+ osoba.

teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference preuzeto 4. 1. 2023. u 11h

¹ World Health Organization. The determinants of health. Geneva

Neophodno brže i dublje unapređenje zdravstva

Transrodne i rodno nebinarne osobe su među najmarginalizovanijim grupama u društvu i izložene su raznim oblicima nasilja i diskriminacije – kako na strukturnom, tako i na individualnom nivou – ukazuju rezultati istraživanja sprovedenog u Srbiji¹. U istraživanju je učestvovala 71 osoba, među kojima su transrodne žene i muškarci, kao i nebinarne osobe, a istraživanje je realizovala učesnica vebinara, psihološkinja Jelena S. Vidić, 2021. godine.

Rezultati navedenog istraživanja potvrđuju da su transrodne osobe u Srbiji izložene nasilju i diskriminaciji u različitim periodima i sferama života, kao i to da se ne osećaju bezbedno, usled čega često kriju svoj rodni identitet. U oblasti medicinskog prilagođavanja pola, kao prioritete za unapređenje, ispitanе transrodne osobe navode sledeće: regulisanje problema nestašice hormona, edukaciju zdravstvenih radnika o radu s transrodnim osobama, individualizaciju tretmana i decentralizaciju usluga. Među transrodnim osobama, izražena je potreba za psihološkom podrškom, usled čega bi stručnjakinje i stručnjaci za mentalno zdravlje trebalo da što bolje razumeju specifičnosti života transrodnih osoba.

¹ Vidić, J. Položaji i potrebe transrodnih i rodno nebinarnih osoba u Srbiji. Srpski citatni indeks: 2021. vol. 24, br. 1, str. 75-99. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0352-73792101075V> preuzeto 4. 1. 2023. u 9h

Prema rečima psihološkinje, psihodramske psihoterapeutkinje i aktivistkinje Jelene S. Vidić, neophodna poboljšanja na planu unapređenja zdravstvene nege transrodnih osoba ne odvijaju se dovoljno brzo. Vidićeva navodi da značajne poteškoće transrodnim osobama u Srbiji zadaje centralizovana i monopolizovana pozicija zdravstvenog tima koji se bavi prilagođavanjem pola, a koji se nalazi u glavnom gradu, Beogradu. Ovo naročito pogađa transrodne osobe koje žive u udaljenim, ruralnim područjima – kojima je, praktično, duplo duži put do pristupa stručnjacima.

S druge strane, pristup, odnosno odsustvo pristupa odgovarajućoj zdravstvenoj nezi, u značajnoj meri zavisi i od porodice – od prihvaćenosti i razumevanja transrodnog deteta unutar porodice, informisanosti o složenim procedurama, ali i od porodičnih finansijskih mogućnosti. Uz to, preovlađujuće konzervativno društvo – kao što je u Srbiji – teško prihvata različitosti, što nepovoljno utiče na transrodnu decu i mlade.

Procedura u Srbiji je takva da je za formalno započinjanje tranzicije neophodna dijagnoza psihijatra. To znači da je transrodnoj deci i mladima, najčešće pre punoletstva i pribavljanja psihijatrijske dijagnoze, praktično onemogućen pristup hormonalnoj terapiji i blokatorima puberteta regularnim putem, napominje Vidićeva. Stoga se do blokatora i hormona neretko dolazi nezvaničnim putevima, ili eventualno preko nekih lekara koji rade (i) u privatnoj praksi.

S druge strane, složena procedura, te centralizovan i monopolizovan položaj zdravstvenog tima, naročito pogađa transrodnu decu, mlade i osobe koje žive u udaljenim, ruralnim područjima – gde često ni lekari, ni transrodne osobe nisu dovoljno upoznate sa zahtevnom procedurom. U takvom nedovoljno informisanom i senzibilisanom zdravstvenom okruženju, transrodne osobe su često prinuđene da se autuju i kad ne žele i kome ne žele.

Iako postoje izvesna poboljšanja u pristupu nebinarnim osobama, Vidićeva napominje da se promene u praksi ne dešavaju dovoljno brzo i duboko. Takođe, rezultati istraživanja među zdravstvenim radnicima u Srbiji, ukazuju na to da oni imaju mnogobrojne predrasude o transrodnim osobama. Stigma i nedostatak znanja o pitanjima roda izraženi su među profesionalcima ne samo u zdravstvu, nego i u školstvu. Tim pre je transrodnoj deci i mladima potrebna podrška – za šta, međutim, ne postoji dovoljno centara, niti stručnjakinja i stručnjaka.

Uzimajući u obzir mnogobrojne poteškoće s kojima se suočavaju transrodne osobe u Srbiji, Vidićeva kao mogućnosti za poboljšanja vidi u pružanju podrške neformalnim praksama i strategijama koje su usmerene na podizanje kvaliteta života ovih osoba. To je potrebno tim pre jer postoji ozbiljan problem monopolizacije u pružanju zdravstvenih usluga u vezi s prilagođavanjem pola, a monopolizovan sistem se opire promenama, napominje Vidićeva. Takođe je potrebna i dodatna edukacija zdravstvenih radnica i radnika o pitanjima transrodnosti, kroz organizovane treninge i obuke – premda većina njih nije imala adekvatnu edukaciju o ovim temama. Prema rečima Vidićeve, mlađi doktori i doktorice su spremniji da prihvataju i uvode promene u svom radu koje bi vodile poboljšanju zdravstvene nege usmerene prema transrodnim osobama.

Roditelji aktivisti kao pokretači poboljšanja

Pravnik i aktivista Saša D. Lazić skrenuo je pažnju na isprepletenost medicinskog i pravnog aspekta u procesima rodne afirmacije kroz koje prolaze transrodne osobe, te na problematičnu praksu da lekari, neretko, počnu da razmišljaju i postupaju birokratski, odnosno s pravnog apseкта, umesto zdravstvenog. To može da ima razne štetne posledice, upozorava Lazić. Među njima je i ta da mlade transrodne osobe, usled dugog čekanja na odgovarajuću medicinsku podršku, ili zbog njenog izostanka, kupuju hormone lošeg kvaliteta, bez stručnog nadzora i kontrole – zbog čega mogu da trpe brojne štetne, pa čak i trajne posledice. Zbog toga je, navodi Lazić, potrebno raditi na uspostavljanju pravnih standarda koji bi omogućili da proces rodne afirmacije zavisi pre svega od transrodne osobe koje se to najviše i tiče.

Posetioce vebinaraanimalo je, s obzirom na to da je deopatologizacija transrodnog identiteta nužna, kako uticati na to da i konzervativne države, poput Italije i Srbije, napokon promene loše prakse, te usvoje zakone i pravilnike koji:

decentralizuju zdravstvenu negu trans osoba,

povećavaju broj odgovarajućih centara za podršku transrodnim osobama,

- obezbeđuju legalnu upotrebu blokatora puberteta i hormonalne terapije pre punoletstva,
- omogućuju da trans dete/osoba u školi, na fakultetu itd. bude zvana imenom

u doživljenom rodu (i pre formalno-pravne promene imena u zvaničnim dokumentima)?

- Pravnik i aktivista Saša Lazić kaže da je rešavanje ovih pitanja odgovornost svih nas – uključujući državnu vlast, pravni, zdravstveni i školski sistem, porodice, aktiviste, vladine i nevladine organizacije. Prema Lazićevim rečima, roditelji su najveći saveznici u procesu rešavanja problema s kojima se suočavaju transrodne osobe, te je potrebno da u svom aktivizmu budu dovoljno uporni i glasni. S druge strane, roditelji transrodne dece skrenuli su pažnju na to da depatologizacija transrodnosti ne bi trebalo da zavisi, primarno, od pojedinačnih (roditeljskih i drugih) inicijativa i neformalnih praksi – nego pre svega od opšte državne depatologizujuće politike. Stoga se pitaju ko i kako da privoli državne vlasti, stručnjake i ostale odgovorne osobe da rade ono što bi trebalo?

Učesnici vebinara napominju da je stoga važno sprovođenje obuka, treninga i edukacija na svim društvenim nivoima, kao i uporne i efikasne lobirajuće aktivnosti. Međutim, s obzirom na to da i među aktivistima određenih grupacija ima onih koji nastoje da unište željene rezultate borbe za prava transrodnih osoba, učesnici ističu da je važno da roditelji transrodne dece iznose iskrenu priču o životu svog trans deteta – kako bi i šira javnost bila upoznata sa poteškoćama i izazovima s kojima se ova deca i njihove porodice suočavaju – naročito ukoliko žive u nepodržavajućem, konzervativnom društvu.

“it is necessary to work on the establishment of legal standards that would enable the process of gender affirmation to depend primarily on the transgender person”

Ćutanjem se poriće postojanje trans osoba

Marta Ramos iz Portugala, dugogodišnja aktivistkinja za prava LGBTQ+ osoba i moderatorka vebinara, informisala je učesnice i učesnike o detaljnom izveštaju koji je objavio poseban departman pri Parlamentu Evropske unije (EU), zadužen za prava LGBTQ+ osoba. Zaključak ovog izveštaja jeste da su osobe sa drugačijom seksualnom orijentacijom često izložene raznim vidovima diskriminacije – što se nepovoljno odražava na njihovo psihofizičko zdravlje. U izveštaju su date preporuke za poboljšanja štetnih praksi i implementaciju afirmativnih mera u prakse država EU. Među preporučenim merama za poboljšanja jesu i treninzi za medicinske radnice i radnike na teme zdravlja LGBTQ+ osoba.

Psihijatar i majndfulnes učitelj, Toni Adam, potvrđuje da su brojni problemi mladih trans osoba. Među ključnim jeste problem tišine, kojom se u društvu poriće postojanje trans osoba. Prema rečima Adamsa, definicija rodnog identiteta je opšte lična, jedinstvena i trajna percepcija sopstvene ličnosti, a stručnjaci su mišljenja da rodni identitet ima promenjivu strukturu. Osnovni faktori očuvanja zdravlja trans osoba jesu: porodica, edukacija i poučavanja, te podrška u odgovarajućim udruženjima.

O rodnoj različitosti od malena

S obzirom na to da je Alessandra Foglianese iz Italije na vebinaru izlagala istovremeno iz pozicije stručnjakinje u oblasti zdravstva i majke transrodnog deteta, kao i da je navela značajne probleme s kojima se suočavaju transrodna deca i mladi, njeno obraćanje prenosimo u celosti (uz minimalne uređivačke korekcije).

“Pozdrav svima. Ja sam Alessandra, iz Italije, i razgovaram sa vama i kao pedijatar i kao majka.

Uprkos procesu depatologizacije koji traje više od deset godina i koji čvrsto podržavaju naučne zajednice i Svetska zdravstvena organizacija, svakodnevni život transrodnih mladih je konstantno izazovan.

U svim zdravstvenim ustanovama, pedijatri uzimaju zdravo za gotovo da je osoba cis osoba; pedijatar koji ne zna šta znači polna varijabilnost propušta važnu šansu da zaštiti zdravlje i dobrobit svojih pacijenata. Veoma je važno da pedijatar svakoj porodici objasni da postoji rodna varijabilnost i da je vrlo moguć varijabilan razvoj rodnog identiteta. Svest o tome omogućila bi svoj deci i porodicama, kako cis, tako i trans, da se osećaju udobno i da kroz ovu temu prođu bez straha i predrasuda.

Naučno poverenje koje pedijatri stiču s vremenom ih dovodi u idealnu poziciju da šire kulturu i da intervenišu u svim životnim kontekstima u kojima se afirmišu transrodni mladi. Pedijatri bi trebalo da podrže porodice trans dece i da ih savetuju da imaju prihvatajući stav dobrodošlice i pristup da slušaju svoje dete. Oni bi trebalo odlučno da preporuče da trans decu i mlade ne bi trebalo kažnjavati ili ispravljati zbog toga kakvi su, kao što se to prečesto dešava. Naučni dokazi ukazuju na to da ovi nepovoljni stavovi dovode do poniženja i uznemirenosti kod trans dece.

A onda škola. Škola je svet u kome mladi provode većinu vremena i druže se. Svaki put kada transrodno dete ili tinejdžeri ne mogu da izaberu svoje kupatilo ili svoje omiljene sportske aktivnosti, propušta se važna prilika da se smanji anksioznost i podigne raspoloženje. Da ne pominjemo štetu po zdravlje, kao što

su infekcije urinarnog trakta zbog odustajanja od odlaska u toalet, ili gojaznost usled odustajanja od bavljenja nekim sportom.

Sposoban lekar bi trebalo da sarađuje sa nastavnicima na izgradnji bezbednije škole, da razgovara sa učenicima i roditeljima o razlikama među pojedincima i važnosti poštovanja svakoga. Ovo posebno važi za vrtiće i osnovne škole, gde su najveće šanse za uspeh u stvaranju atmosfere dobrodošlice za svu decu.

Još jedno važno zdravstveno pitanje uključuje bolnice i ambulante. I medicinskom i administrativnom osoblju nedostaju najelementarnija znanja o rodnoj neusaglašenosti. Nije retkost da trans osobe odustaju od traženja medicinske pomoći kako bi izbegle prinudno autovanje u nebezbednom okruženju. Zdravstvena zaštita se zapravo ne poklapa sa afirmacijom pola i tako, na primer, trans muškarci gube pravo na besplatan skrining za rak dojke ili materice, ili trans žene ostaju bez skrininga za rak prostate. Zdravstvene ustanove namerno biraju da ignorišu da trans osobe više nisu prinuđene da se podvrgavaju operaciji kako bi potvrdile sopstveni identitet.

Još jedno veoma dramatično pitanje odnosi se na psihološku podršku koja je ponekad potrebna trans osobama. Javne usluge za rodno afirmativnu negu su malobrojne i slabo raspoređene; nudi se diskontinuirana usluga koju je često potrebno platiti. Zato su liste čekanja duge, kao i razdaljina koju je potrebno preći za pristup uslugama. Ove poteškoće primoravaju porodice da se oslanjaju na privatne usluge, što ih dodatno finansijski opterećuje. A ukoliko ni to nije bilo dovoljno, i u javnim i u privatnim službama psihološku podršku prečesto pruža osoblje koje je neiskusno u oblasti brige o rodnoj afirmaciji.

A šta je sa i dalje postojećom praksom neophodnog dobijanja psihijatrijske dijagnoze rodne disforije, kako bi trans osobama bio omogućen pristup hormonima - kako blokatorima puberteta, tako i tretmanu za afirmaciju pola?

To je zastarelo i u otvorenoj suprotnosti sa namerom da se ne patologizuje; mnogi transrodni tinejdžeri ne doživljavaju klinički značajan stres. Da bi dobili takvu dijagnozu, oni često čekaju mesecima, mesecima u kojima pubertetska evolucija ne prestaje, što pogoršava njihov psihički stres.

Pored toga, u nekim od ovih kliničkih okruženja, mnogi transrodni tinejdžeri prolaze kroz procene pri kojima nije poštovana njihova privatnost po pitanjima seksualnih aktivnosti, masturbacije, zavisnosti od droga ili alkohola; takva pitanja

ne bi bila postavljana cis tinejdžerima koji nemaju psihijatrijske simptome. Prečesto se trans tinejdžerima prepisuju psihijatrijski lekovi, umesto jedine terapije koju Svetska profesionalna asocijacija za zdravlje transrodnih osoba (WPATH) ukazuje da je potrebna za njihovu nevolju, a to je hormonski tretman.

Kada osoba bude nepravedno dijagnostikovana kao psihijatrijski pacijent, on ili ona uskoro zaista sebe smatra psihijatrijskim pacijentom.

Smatram da za sva ova pitanja u vezi sa zdravstvom postoji samo jedno rešenje: da se među zdravstvenim radnicima širi kultura o rodnoj varijabilnosti. Potrebno nam je i zahtevamo jasno i glasno da o rodnim temama identiteta zna celokupno zdravstveno osoblje, kako medicinsko, tako i administrativno. Zahtevamo da se ova tema predaje u obrazovnim programima pre i posle diplomiranja, kao i tokom kontinuirane medicinske edukacije.

SZO definiše maltretiranje dece kao svaki oblik fizičkog i/ili emocionalnog čina koji rezultira stvarnom ili potencijalnom štetom po zdravlje ili razvoj deteta u kontekstu odnosa odgovornosti, poverenja ili moći. Ovo se vrlo često dešava u zdravstvenim ustanovama jer je medicinsko osoblje u dominantnoj poziciji nad svojim pacijentima i njihovim zbunjenim porodicama. Neophodno je da lekari unaprede svoje znanje o nezi koja afirmiše rod, kako ne bi štetili svojim mladim pacijentima.

Nudim dva konačna razmatranja.

Kao pedijatar, doživljavam kao svoje reči koje je izgovorio Ričard Drajer, bivši predsednik Američke akademije pedijatrije za zdravstvo trans mladih: Neću biti prvi nasilnik svog pacijenta.

Kao roditelj, smatram da odgovarajuća zdravstvena zaštita transrodnih mladih nije ustupak, već obaveza institucija. Ne postoje prvoklasna ljudska bića i LGBTIQ+ ljudska bića. Svi smo mi ljudska bića sa istim pravima. Pozivanje na svest i kompetentnost nije zahtevno. Moramo da budemo vrlo jasni u vezi sa ovim, da našim sinovima i kćerima damo njihovo najosnovnije pravo, pravo na zdravlje i dobrobit."

Škole bi trebalo da budu avangardne

Ana Rodriguez, pedagoškinja i profesorka u osnovnoj školi u Stokholmu, koja se godinama bavi pitanjima roda, kaže da porodice imaju različita verovanja i kulture. S druge strane, škola je institucija kojom upravljaju aktuelni politički i društveni činioци, te škola mora da uvažava i odražava društvene promene, smatra Rodriguezova. U školama moraju da se realizuju inkluzivne političke prakse – da škole svima pružaju osećaj dobrodošlice, da svi mladi imaju pristup obrazovanju. U tome je ključna kontinuirana edukacija – da svi imaju mogućnost pohađanja dopunskih kurseva. Prema rečima Rodriguezove, škole bi trebalo da budu čak i avangardne – da prate, ali i da iniciraju potrebne društvene promene.

Ona smatra da je jezik i rečnik koji nastavnici koriste – ključan. Važno je da nastavnici budu blizu deci, da čuju dečje komentare, te da, prema potrebi, mogu da odreaguju na njih. Književna dela takođe mogu da imaju svoju funkciju i mogućnost proširenja dečjeg interesovanja i saznanja. Rodriguezova napominje da je potrebno da deci bude ponuđen bogat spektar mogućnosti, kao i materijala za igru (poput konstruktora), kako bi mogla da izgrade svoj identitet. U školama je potrebno da postoje odgovarajući posterі, brošure i slično, koji pokazuju i promovišu kulturu različitosti. Kao primer evropske države koja je daleko odmakla u promovisanju i uvažavanju kulture različitosti i predstavlja primer dobre, podržavajuće prakse u pogledu zdravstvene nege trans dece i mladih, njihovog školovanja i pravnog okvira koji to omogućuje – Rodriguezova navodi Švedsku.

Alias Career kao koristan alat u školama

Kao primer da roditeljski aktivizam i nevladine inicijative mogu da urode dobrim plodom, čak i u državama u kojima ni zdravstveni sistem, ni pravni okvir i društveno okruženje i dalje nisu uređeni tako da u dovoljnoj meri poštuju prava LGBTIQ+ osoba u skladu s ljudskim pravima i ravnopravnošću, može da posluži Alias Career („karijera pod pseudonimom“). Inkluzivni alat Alias Career primenjiv je širom Italije, a omogućuje transrodnoj i rodno nebinarnoj deci da upotrebljavaju izabrano ime i ličnu zamenicu u školama i na fakultetima koje pohađaju. Posetiocima vebinara predstavila ga je Anna Maria Fisichella, majka transrodnog deteta iz Italije.

Alias Career je rezultat roditeljskog aktivizma i zalaganja da se ova korisna alatka implementira u školski sistem Italije – iako je reč o inicijativi nevladine organizacije GenderLens i italijansko Ministarstvo prosvete, za sada, ne stoji iza ovog inkluzivnog alata. Fisichella objašnjava da je na svakom direktoru škole, odnosno upravi fakulteta, to da odluči da li će da prihvate njegovu primenu. Prema dotadašnjim podacima, 87 srednjih škola u Italiji (od 1453) primenjuje Alias Career, a od 96 univerziteta, 40 je implementiralo ovaj inkluzivni alat – među kojima su univerzitet u Bolonji i Modeni¹. Ovaj koristan alat još nije u primeni u vrtićima i osnovnim školama.

Na sajtu Univerziteta u Bolonji navedeno je da studenti mogu da se prijave za aktivaciju studiranja pod pseudonimom, odnosno, da njihovo službeno ime bude zamenjeno izabranim imenom. Nakon prijave, student dobija privremeni identitet koji ostaje aktivan tokom čitavog trajanja studija, ili dok ne bude izdat sudski nalog za promenu pola – ukoliko do toga dođe tokom studija. Posle aktiviranja Alias Career, izabrano ime biva istaknuto na bedžu, na i-mejl adresi institucije i u svim informacionim sistemima (poput studentskog on-lajn servisa).

¹ Na sajtu Unimore, Univerziteta u Modeni i Reggio Emilia, u vezi sa Alias Career kao inkluzivnim alatom, navedeno je da je ondašnji Akademski senat svojim rezolucijama od 26. aprila 2016. i naknadnim usvajanjem Pravilnika od 13. jula 2021. godine, “obezbedio usvajanje odgovarajućih mera za zaštitu studenata koji su krenuli putem prilagođavanja pola, kako bi im bilo garantovano mirno okruženje za studiranje, u kojem međuljudske odnose karakteriše uzajamno poštovanje slobode pojedinca i nepovredivost ličnosti, kako je propisano zakonom br. 164 od 14. aprila 1982. godine”. <https://international.unimore.it/alias.html> preuzeto 8. 1. 2023. godine u 10h

Na ovaj način onemogućeno je da drugi saznaju zvanično ime studentkinje/studenta.

Transrodni i rodno nebinarni studenti i studentkinje mogu u bilo kom periodu studiranja da se obrate studentskoj službi za podršku i da podnesu zahtev za aktiviranje Alias Career. Službi za podršku mogu da se obrate i za pomoć u vezi sa regulisanjem dokumentacije za pristup univerzitetskoj biblioteci i drugo. Ukoliko studenti i studentkinje žele da nastave studiranje pod pseudonimom i nakon završetka jednog ciklusa studiranja, to će da im bude omogućeno.

Kako je navedeno na sajtu Univerziteta u Bolonji, da bi započeli upotrebu pseudonima tokom studiranja, studenti moraju da potpišu ugovor o poverljivosti sa Univerzitetom. Ovaj sporazum utvrđuje uslove korišćenja izabranog imena na Univerzitetu, sa posebnim osvrtom na obaveze potpisanih strana i na mogućnosti. Nisu potrebni nikakvi drugi prateći dokumenti.

Lični podaci mogu da se menjaju samo za potrebe univerzitetskog studija, navedeno je na sajtu. Kada potpišu ugovor, studenti moraju da obavestite službu podrške da li nameravaju da obavljaju bilo kakve eksterne aktivnosti, kao što je stažiranje, pridruživanje međunarodnom projektu mobilnosti ili prijavljivanje za stipendiju. Zahvaljujući tome, Univerzitet može da proveri da li student/studentkinja može da koristi svoj izabrani identitet i u odnosima sa drugim institucijama (izvor: <https://www.unibo.it/en/teaching/enrolment-transfer-and-final-examination/alias-career-for-students-of-the-university-of-bologna> preuzeto 8. 1. 2023. u 11h).

Uprkos tome što upotreba inkluzivnog alata poput Alias Career u srednjim školama i fakultetima u Italiji koji su prihvatili da ga implementiraju, predstavlja značajan pomak i doprinos dobrobiti transrodne i rodno nebinarne dece i mladih, neophodno je informisati javnost o tome da su takve prakse izuzetno značajne transrodnoj deci. „Ako pogrešimo u oslovljavanju – to je kao da detetu govorimo da nije ono što jeste“, napominje Anna Maria Fisichella.

Važna napomena: Primena inkluzivnog alata Alias Career u srednjim školama i na fakultetima u Italiji je, nekoliko meseci nakon održavanja ovog vebinara, naišla na ozbiljne poteškoće i otpore. Iz nevladine organizacije GenderLens smatraju da je pitanje Alias Career aktuelnije nego ikada, zbog napada desničarski nastrojenog pokreta u Italiji na škole koje ga primenjuju. Kako navode, ovaj pokret je

poslednjih meseci 2022. godine poslao upozorenje svakoj školi koja primenjuje Alias Career, preteći školama krivičnim postupkom, ukoliko ne povuku ovaj inkluzivni alat iz primene. Iz GenderLensa napominju da je ova pretnja bez pravnog osnova. Naprotiv, navode da, na osnovu mišljenja stručnjaka koje su konsultovali, postoji mogućnost da se taj pokret izlaže potencijalnoj kazni za ovaj neosnovan preteći čin.

“Nažalost, ova podla akcija je mnoge direktore škola stavila u defanzivu, jer se plaše odmazde što su zauzeli stav o društveno i politički kontroverznom pitanju, ali je, na sreću, navela mnoge ljude i subjekte da zauzmu odlučan stav u odbrani Alias Career, školske autonomije i zaštite privatnosti i blagostanja najmlađih transrodnih osoba,” navode nam iz GenderLensa.

Među organizacijama koje su stale u odbranu Alias Career u Italiji je i mreža pravnih stručnjaka Rete Lendford. Oni u zasebnom dokumentu jasno i koncizno odgovaraju na moguće sumnje u zakonitost i prikladnost primene Alias Career u školama. Na sajtu Rete Lenford napominju da su poslednjih nedelja u školama u Italiji plasirane brojne neistine i netačnosti u vezi sa “alias identitetom”, koje šire oni koji žele da se suprotstave slobodnom razvoju ličnosti i priznavanju ustavom zagarantovanih prava.

Primer nemilih dešavanja u školama i u javnosti u Italiji govori u prilog tome da je neophodno da se svi važni akteri (uključujući vladin i nevladin sektor, medije i širu javnost – a prema potrebi i institucije Evropske unije), založe za odbranu teško stečenih inkluzivnih mogućnosti koje doprinose kvalitetu života transrodne dece i mladih.

S druge strane, učesnica vebinara i majka transrodnog deteta iz Srbije, informisala je učesnice i učesnike o štetnoj praksi u toj državi prema kojoj transrodnoj deci, ni uz potvrdu psihijatra o rodnoj disforiji, školski sistem ne uvažava želju i ne dozvoljava oslovljavanje imenom koje je dete izabralo – nego isključivo službenim – koje je odraz pola pripisanog po rođenju, a ne doživljenog. Na taj način dete neprestano trpi nasilje od strane školskog kadra i đaka, upozorila je majka transrodnog deteta iz Srbije.

Konzervativni sistemi usporavaju poboljšanja

Nasuprot poboljšanjima na polju zaštite prava trans dece i odraslih u određenim državama Evrope – poput Švedske, Portugala, Malte i Španije, u nekim drugim evropskim državama – poput Poljske i Mađarske, poslednjih godina dolazi do drastičnog kršenja prava i ugrožavanja LGBTIQ+ osoba. S druge strane, i u državama u kojima su poslednjih godina postignuti određeni boljici, potrebno je nastaviti s poboljšanjem prakse – poput skraćivanja liste čekanja za prijem odgovarajuće zdravstvene terapije i nege namenjene trans deci i osobama, otvaranja dodatnih centara za pružanje podrške, pojednostavljenja medicinskih, pravnih i drugih procedura, uvećanja broja stručnjakinja i stručnjaka i drugo.

Međutim, u državama Evrope u kojima preovlađuje konzervativno društvo, poput Italije i Srbije, društvena poboljšanja i promene na bolje odvijaju se usporeno i otežano. Učesnici vebinara iz Italije navode da religiozne i ortodoksne sile u toj državi zadaju probleme LGBTIQ+ osobama, te da i sam politički sistem usporava promene i poboljšanja važna transrodnoj deci i odraslima.

Gian Marco Negri iz Italije, pravnik, aktivista za prava LGBTIQ+ osoba i gradonačelnik naselja u blizini Milana, navodi da u toj državi beleže zastrašujuće slučajeve nasilja u školama i digitalnog nasilja (cyberbullying). S obzirom na to da, prema postojećim zakonima, maloletnici ne mogu da budu osuđeni za počinjeno nasilje, Negri napominje da bi škole trebalo da podučavaju moralu i etičkim

vrednostima, dok bi profesori trebalo da stvaraju zdravo okruženje za sve učenice i učenike. Stoga bi bilo potrebno da bude uveden monitoring škola – kako bi bilo obezbeđeno poštovanje prava svih đaka, smatra Negri. On navodi da u Italiji postoji servis za podršku deci i mladima sa javno dostupnim brojem telefona koji ugroženi učenici mogu da pozovu za pomoć. Prema Negrijevom mišljenju, slične servise podrške trebalo bi da imaju i škole.

Po pitanju rodne afirmacije, Negri navodi da, kad su u pitanju transrodni maloletnici, u taj proces moraju da budu uključeni i roditelji. U slučaju da roditelji odbijaju saradnju, odnosno ne slažu se sa detetovim težnjama, u proces se uvodi medijator. S druge strane, deca i mladi mogu da se obrate psiholozima za pomoć. Negri smatra da bi transrodnoj deci i mladima trebalo dozvoliti da slobodno iskazuju svoj rod. Što se tiče upotrebe medicinske terapije, poput blokatora puberteta, Negri navodi da je u Italiji od 2019. godine, njeno uvođenje moguće isključivo kroz zdravstveni sistem. Za uvođenje blokatora puberteta, kao mere zdravstvene nege, neophodno je da transrodno dete/adolescent ispuni određene kriterijume – koji uključuju psihijatrijsku dijagnozu, medicinsko praćenje od strane multidisciplinarnog tima (psihijatra, endokrinologa itd), evaluaciju tokom 24 meseca i drugo. Procedura je kompleksna i dugo traje, te bi je trebalo pojednostaviti, smatra Negri. S druge strane, među kriterijumima koji mogu da doprinesu ubrzanju procedure, jeste postojanje rizika kod deteta/adoslescenta da poćini samoubistvo – što je, prema mišljenjima mnogih, diskutabilan kriterijum. Tim pre što je svakom trans detetu/adolescentu važno blagovremeno reagovanje i uvođenje potrebne terapije.

Stoga je važno da stručna i šira javnost budu upoznate i da shvate kroz šta prolaze transrodni mladi kojima nije omogućeno da upotrebljavaju blokatore, napominje Negri. S tim u vezi, politika državne vlasti trebalo bi da bude usmerena na to da ova pitanja, bitna transrodnim osobama, blagovremeno rešava. Međutim, ukoliko u državi nema informisanih i senzibilisanih političarki i političara koji bi se bavili ovim pitanjima i rešavali ih na načine koji su u skladu s preporukama međunarodnih organizacija koje se bave zdravljem trans osoba – teško da će da dođe do promena na bolje. Jer, poboljšanja u (konzervativnim) društvima i državnim politikama ne mogu i ne bi trebalo da zavise (prevashodno) od roditelja aktivista, napominju učesnice i učesnici vebinara, pozivajući pri tom vlasti, institucije i druge relevantne aktere da zaštite transrodnu decu i mlade.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA I ZAKLJUČAK

- Države Evrope trebaju i moraju da sprovedu depatologizaciju trans identiteta (u skladu sa poštovanjem ljudskih prava, međunarodnim konvencijama i svojim međunarodnim obavezama). Transrodna i rodno nebinarna deca i mladi, kao i ostala deca i odrasli, zavređuju dostojanstven život i ravnopravne šanse – a ne skrivanje sopstvenog identiteta i odustajanje od eksponiranja u javnosti, uključujući i redovno školovanje – usled realnog straha od društvenog izopštavanja, fizičkog i psihičkog nasilja.
- Depatologizacija treba da obuhvata razne segmente društva – počev od predškolskog sistema, preko školskog (osnovnog i srednjeg, te visokog), zatim zdravstva, zakonodavstva, poslovne sfere, medija, do društva u celini.
- O temama trans identiteta i različitostima potrebno je dalje i šire senzibilisanje i edukovanje zdravstvenih, prosvetnih i socijalnih radnica i radnika, dece u vrtićima, učenica i učenika u osnovnim i srednjim školama, studentkinja i studenata na visokim školama i fakultetima, medija, te društva u celini.
- Potrebno je umrežavanje, povezivanje, razmena iskustava, međusobna podrška raznih aktera, organizacija i institucija – vladinog i nevladinog sektora – koje se bave raznim pitanjima u vezi sa decom, omladinom i trans osobama.
- Dosadašnja poboljšanja i napreci u pristupu trans deci i odraslim osobama u nekim državama Evrope značajno su zavisila i dalje zavise od angažovanosti i aktivizma pojedinki i pojedinaca, kao i pojedinih organizacija. Pružanje podrške trans deci i osobama i njihovim porodicama ne treba da zavisi, najčešće, od retkih nevladinih organizacija i njihovih ograničenih resursa – nego je potrebno da se državne institucije znatno aktivnije i efikasnije uključe u taj proces.
- Potrebna je veća dostupnost informacija u vezi sa pitanjima transrodnosti, te dostupnost terapije (poput hormonalne, ali i operativno-hirurške, kao i blokatora puberteta – o kojima se u nekim evropskim državama nedovoljno zna i diskutuje, a sama upotreba i nabavka nije pravno uređena).
- U državama u kojima je centralizovan rad stručnog tima/timova ključnih za

medicinsku tranziciju i afirmaciju trans osoba (poput Srbije, gde ovakav stručan tim postoji isključivo u glavnom gradu, Beogradu) – neophodna je njegova decentralizacija. U skladu s potrebama trans osoba i njihovih porodica, kao i potrebe za dostupnošću savremene zdravstvene nege, rad takvih stručnih timova treba da bude omogućen i u drugim gradovima/naseljima u državi. Takođe, potrebno je pojednostavljenje izrazito birokratizovane procedure pružanja zdravstvenih usluga trans deci, mladima i odraslima u procesu tranzicije i rodne afirmacije.

- Države bi trebalo da preuzimaju dobru praksu drugih država (Evrope, ili šire) koje su odmakle u što kvalitetnijem pristupu trans osobama (npr. na polju donošenja odgovarajućih pravnih okvira, kao i njihove implementacije u raznim sferama – zdravstvu, školstvu, ekonomiji, širem socijalnom okruženju), kako bi ove osobe i njihove porodice širom Evrope mogle da vode što kvalitetniji život. Premda je, primera radi, za sada jedini zakonski okvir u Srbiji koji se tiče i trans osoba – Zakon o zabrani diskriminacije, potrebno je da budu doneti i drugi odgovarajući zakoni i pravilnici koji bi uticali na poboljšanje života trans osoba i njihovih porodica.
- Početak tranzicije (socijalne, medicinske) ne treba da bude uslovljen određenim uzrastom (poput punoletstva, što je u nekim državama, uključujući i Srbiju, za sada dominantna praksa), nego samim utvrđivanjem rodne nekongruentnosti deteta, adolescenta/adolescentkinje ili odrasle osobe.
- Tok tranzicije i rodne afirmacije, te dostupnost medicinskih, obrazovnih i drugih potrebnih resursa ne bi trebalo i ne bi smelo da zavise od finansijske situacije trans deteta, osobe i/ili njene porodice – nego bi to trebalo da bude dostupno svoj trans deci i osobama, u skladu s njihovim potrebama.
- Tranzicija/rodna afirmacija i sve što ovaj složeni proces podrazumeva za trans decu i osobe nije pitanje luksuza – nego njihovog zdravlja i osnovnih ljudskih prava.
- Aktuelna državna uređenja i društveno okruženje u nekim državama Evrope ne obezbeđuju dovoljno sigurnosti, bezbednosti i prihvaćenosti trans deci i osobama.
- Stoga je neophodna znatno odlučnija i učinkovitija uključenost institucija i

zvaničnika Evropske unije u društvene i uređivačke procese.

- To se odnosi kako na afirmativno, a prema potrebama i zagovaračko i sankcionišuće delovanje na vlasti i državne organe – tako i na preko potrebnu edukaciju šireg društva o demokratiji i ljudskim pravima svih građanki i građana.
-

“Let's change the pace: how are European trans and gender diverse children doing?”

www.enparents.org/thepace

Cofunded By the Erasmus+ Programme
Small scale partnership in Adult education (KA210 –
ADU)

2021-1-MT01-KA210-ADU-000034033

The European Network of Parents of LGBTI+ persons